

Redactioneel

299

Praat mar Frysk

Vrijdag 16 november 1951 was een belangrijke dag voor het gebruik van de Friese taal in de rechtszaal. Op die dag stonden Fedde Schurer, hoofdredacteur van de *Heerenveense Koerier*, en Tjebbe de Jong, Fries Statenlid, voor de rechtbank in Leeuwarden terecht omdat zij de kantonrechter, mr. S.R. Wolthers, hadden beledigd in respectievelijk een redactioneel commentaar in de *Heerenveense Koerier* en in een column in het *Bolswarder Nieuwsblad*. Beiden hadden in duidelijke bewoordingen kritiek geuit op de magistraat, die pakweg een maand eerder had geveinsd een Friese veearts, Sjirk Frânses Van der Burg, niet te kunnen verstaan toen deze tijdens de behandeling van een eenvoudige verkeerszaak Fries wilde spreken.¹ Op 19 oktober 1951 had Fedde

Schurer onder de kop 'De laatste man van de Zwarte Hoop?' onder meer het volgende geschreven naar aanleiding van de zaak van Van der Burg:

'Mr Wolthers, de Heerenveense kantonrechter, die zichzelf enkele jaren geleden zulk een trieste faam bezorgde door de Friese melktappers van Oldeboorn na te bouwen en af te blaffen vanwege het feit, dat zij als Friezen voor zijn groene tafel verschenen, heeft weer eens van zich doen spreken. Het was ditmaal geen melktapper, op wie zich 's mans getabbaarde woede ontlaaide, maar een dierenarts, en niet de eerste de beste. (...).

Men heeft in de krant van gister kunnen lezen, hoe de zaak zich Woensdag bij het kantongerecht toedroeg. De heer v.d. Burg, die uiteraard Fries sprak (wat voor de Leeuwarder rechtbank helemaal niet als iets bijzonders wordt beschouwd) zag zijn zaak plotseling geschorst, omdat de kantonrechter een tolk wenste. Die tolk kwam natuurlijk niet; de heer Wolthers weet ook zeer wel, dat de betaling van een translateur, wiens oproeping alleen te verklaren zou zijn uit kleinzielige plagerij, niet als een verantwoorde post kan worden beschouwd. Evenwel moest de heer v.d. Burg, die een drukke praktijk heeft, wachten tot het eind van de zitting, om daarna de mededeling te horen dat er geen tolk zou komen omdat het hier geen vreemde taal betrof. Iets, wat natuurlijk bij het begin van de zitting evengoed bekend was. Het proces vond toen zijn voortzetting, nadat de kantonrechter ex cathedra had afgekondigd, dat hij "officieel" de heer v.d. Burg niet verstond. De satisfactie voor deze vertegenwoordiger van de Nederlandse rechtspraak kon dus enkel bestaan in het feit, dat hij de heer v.d. Burg "lekker" enkele uren van zijn kostbare tijd

1 Mr. Wolthers was in dit opzicht een recidivist. In 1948 had hij twee Friese melkverkopers uit Aldeboarn, die in strijd met art. 16 Melkbesluit (KB van 13 februari 1929 tot toepassing van de artikelen 14 en 15 der Warenwet op melk, *Stb.* 1929, 43) 'Mólke' en 'Súpe' in plaats van 'Melk' en 'Karnemelk' op hun melkbussen hadden geschreven, niet willen verstaan, zoals o.m. blijkt uit de volgende dialoog: Mr. Wolthers: "Spreekt U Nederlands!" V.d. Hoek: "Ik druk my leaver yn it Frysk út". Mr. Wolthers: "Dan versta ik u niet. U moet Nederlands spreken!". V.d. Hoek: "Moat dat?". Mr. Wolthers: "Ja - u kunt toch Nederlands spreken? U is toch op school geweest?". V.d. Hoek: "Ik haw op skoalle west, ja". Mr. Wolthers: "In de Nederlandse rechtzaal wordt Nederlands gesproken!". V.d. Hoek: "Ik bin 57 jier, en ik haw altyd Frysk praet. Wy forkeapje mólke en súpe, elkenien yn Boarn neamt it sa, en derom ha wy op ús bussen "mólke" en "súpe" set." Mr. Wolthers: "Soep, dat is geloof ik karnemelk, dat is hier niet aan de orde,

laat die soep maar soep. U erkent dus het ten laste gelegde feit?". V.d. Hoek: "Ik praet it net tsjin". Mr. Wolthers: "tegen bedoelt u". V.d. Hoek: "Ja, dat bidoel ik. En ik tochte, nou't it Frysk tsjintwurdich sa yn eare is, dat it gjin kwea koe ús eigen tael op ús bussen to brûken". Mr. Wolthers: "Met politieke overwegingen laat ik mij niet in. U hebt het feit erkend, dat is voldoende." (*Heerenveense Koerier*, 21 oktober 1948, voorpagina).

ontroofde: de verklaring immers was een slag in de officiële lucht.

De beantwoording van de vraag, waarom de heer Wolthers zo mateloos geïrriteerd wordt bij het horen van de taal van het volk, waarover hij zolang recht sprak, ligt meer op des psychiaters weg dan op de onze. Maar het feit, dat hij deze geïrriteerdheid in de openbare uitoefening van zijn functie zo slecht weet te verbergen, is een feit dat ons allen raakt. Morgen kunnen ook wij voor zijn rechterstoel staan.

Dit kinderachtige, beledigende en treiterende optreden tegenover een representatieve figuur als de heer v.d. Burg is een openlijke provocatie voor het Friese volk in het algemeen en voor zijn georganiseerde studerende jeugd in het bijzonder. De heer Wolthers, die officieel geen kind meer is, moet zich deze dingen wel bewust zijn.

In de middeleeuwen is Friesland geplaagd door een Saksische bende, die de Zwarte Hoop werd genoemd. Mr. Wolthers schijnt het er op gezet te hebben, deze naam voor zich en zijn gelijkgezinde collega's te reserveren.

Laat hij dan beseffen, dat hij een nabloeiertje is: bij de grote meerderheid van de rechterlijke macht is reeds een moderner besef doorgedrongen, en dingen als zich nu bij herhaling in Heerenveen voordoen, komen in Leeuwarden eenvoudig niet voor. Mr. Wolthers provoceert dus niet alleen het Friese volk en de Friese studenten, hij compromitteert tevens zijn collega's.

Het was in zekere zin opmerkelijk dat het bovenstaande commentaar niet in de Friese taal was gesteld; zeker wanneer men bedenkt dat het verslag van de zitting een dag eerder wel in het Fries was neergeschreven in diezelfde krant en het de hoofdredacteur er toch vooral om te doen was dat de rechter het Fries als een tweederangstaal (en de Friezen als tweederangsburgers) leek te beschouwen. In de *Heerenveense Koerier* van 18 oktober 1951 (p. 3) had men reeds – onder de kop: 'Mr Wolthers forstiet officieel gjin Frysk' – het volgende verslag (met commentaar) kunnen lezen:

'(...) Goed, de hear Van den Burg spriek Frysk; en de kantonrjuchter frege oft hy gjin Nederlansk koe. De fortochte sie, dat er foar in kantonrjuchter yn Fryslân him mar ljeaver oan 't

Frysk hâldde. (...). Dat de hear Van den Burg moast dan mar Frysk prate, mar, sei de hear Wolthers, "officieel versta ik U niet."

Dat hat de hear Van den Burg mar avonture; hy sei hwat hy sizze woe en de kantonrjuchter forstie him offisjeel net mar net-offisjeel fansels tige goed; en elkenien moat nou mar ris neitinke oer de tastân, dat immen, dy's in frjemde tael sprekt, korrekt betsjinne wurdt mar dat dejinge, dy's yn Frieslân syn eigen tael sprekt, offisjeel net forstien wurdt.

Der stiet eat yn it provinsiale desintralisaesjer rapport, der't mr. Wolthers faeks hwat út leare koe, al hoecht hy dan "offisjeel" neat mear to learen. Hjir folget it: "In de eerste plaats dienen de betrokken overheidsinstanties overal, waar zulks mogelijk en verantwoord is, bereid te zijn het gebruik van het Fries te respecteren en con amore te aanvaarden. Dit vraagt van "Hollandse" ambtenaren bij rechtsprekende en andere instanties, in Friesland werkzaam, dat zij hun volle aandacht aan de Friese taal wijden. In dit verband mag geconstateerd worden dat menig ambtenaar en menig rechterlijk college blijk geeft, hiervoor ten volle begrip te hebben en medewerking te verlenen. Zij mogen andere tot voorbeeld zijn."

De behandeling van de strafzaken tegen de beide kritische schrijvers bracht op die vrijdag 16 november veel mensen op de been in de Friese hoofdstad. Het ging deze mensen niet zozeer om de concrete beschuldigingen aan het adres van de beide auteurs – dat was slechts de aanleiding voor de protesten –, maar veeleer om het onderliggende gevoel dat de Nederlandstalige elite neerkeek op de 'gewone' Fries.

Omdat de zitting plaatsvond in de kleine zittingszaal van het Paleis van Justitie aan het Wilhelminaplein, kon het massaal toegestroomde publiek de zitting niet bijwonen. De demonstratie die vervolgens op het plein voor het gerechtsgebouw plaatsvond, liep volkomen uit de hand.² De botsing van culturen

2 Zie o.a. *Heerenveense Koerier*, 17 november 1951, p. 3; *Nieuwsblad van het Noorden*, 17 november 1951, p. 9; *Leeuwarder Courant*, 17 november 1951, p. 1, 2 en 4.

was uitgelopen in een heuse veldslag. Een veldslag die later de boeken inging als 'kneppelfreed' (knuppelvrijdag).³

De 'slag op het Zaailand' heeft ertoe geleid dat heden ten dage naast elke zittingszaal in Friesland een bordje hangt met de tekst: 'Jo hawwe it rjocht om op 'e sitting Frysk te praten' (U heeft het recht om op de zitting Fries te spreken). In de praktijk valt het echter nog niet altijd mee om van dit recht daadwerkelijk gebruik te maken. Een Friestalige verdachte die spontaan bedenkt dat hij op de zitting van de Rechtbank Noord-Nederland of van het Hof Arnhem-Leeuwarden zijn 'memmetaal' (moedertaal) wil spreken, kan ermee worden geconfronteerd dat de rechter, de officier van justitie of de griffier hem niet verstaat. In zo'n geval wordt hem vriendelijk verzocht om Nederlands te spreken of zal de behandeling van de zaak moeten worden uitgesteld om een tolk te regelen. Veel Friezen kiezen er dan maar voor om zich in de Nederlandse taal te uiten.

In de (oude) Wet gebruik Friese taal in het rechtsverkeer⁴ – die na de 'slag op het Zaailand' tot stand was gekomen – was het zo geregeld dat iedereen die op een terechtzitting – die plaatsvond in de provincie Fryslân – verhoord werd of het woord voerde, bevoegd was zich van de Friese taal te bedienen (art. 2). Zo nodig werd er een tolk ingeschakeld. Voor Friezen die zich buiten de provincie niet voldoende konden uitdrukken in de Nederlandse taal, bestond eveneens de mogelijkheid om zich (na toestemming van de rechter en met bijstand van een tolk) van de Friese taal te bedienen (art. 12).

In de praktijk betekende deze wet dat Friestalige verdachten, wanneer zij in Friesland terecht moesten staan, Fries konden spreken. Rechters, officieren van justitie en griffiemedewerkers beheersten (in de meeste gevallen) de Friese taal voldoende om de verdachte te

kunnen verstaan. Het was zelden nodig om een Friese tolk in te schakelen.

In de Wet gebruik Friese taal⁵ werd de regeling enigszins aangepast. Door de schaalvergroting van de rechtspraak waren er zittingslocaties (ver) buiten de provinciegrenzen gekomen die door de Rechtbank (Noord-Nederland) en het Hof (Arnhem-Leeuwarden) werden bediend. Op al deze zittingslocaties is het mogelijk voor een persoon die in de provincie Fryslân woont, feitelijk verblijf houdt of zetel heeft, om zich van de Friese taal te bedienen (art. 11). En nog steeds kunnen Friezen zich ook buiten de grenzen van het arrondissement of het hofresort van de Friese taal bedienen wanneer zij zich onvoldoende kunnen uitdrukken in het Nederlands (art. 13).

In de praktijk is er door de schaalvergroting veel veranderd. Het is niet meer vanzelfsprekend dat alle zittingsdeelnemers (op de verschillende zittingslocaties) de Friese taal (passief) beheersen. Dit betekent dat veel vaker dan voorheen, toen het recht om gebruik te maken van de Friese taal beperkt bleef tot zaken die dienden in de provincie Fryslân, een tolk zal moeten worden ingeschakeld. Zelfs bij de behandeling van zaken in Leeuwarden is het geen vanzelfsprekendheid meer dat alle betrokkenen het Fries kunnen verstaan. Rechters worden steeds vaker ingevlogen vanuit Groningen of Assen. Raadsheren zelfs vanuit Arnhem of Zwolle. Het arrondissementsparket is gehuisvest in Groningen. Het ressortsparket in Arnhem. En het CVOM werkt vanuit Utrecht. Het griffiepersoneel kan ook overal vandaan komen. Veel van deze 'professionals' zullen de Friese taal niet (passief) beheersen.

Op de site van de rechtspraak roepen zowel de rechtbank als het hof degene die gebruik wil maken van het recht om Fries te spreken daarom op dit ten minste acht dagen voor de zitting te melden (zodat zo nodig tijdig een tolk

3 Zie: *Andere Tijden*, 'Kneppelfreed', 13 november 2001 (VPRO).

4 Wet van 11 mei 1956, houdende enige regelen betreffende het gebruik van de Friese taal, in het bijzonder in het rechtsverkeer, *Stb.* 1956, 242, en nadien herhaaldelijk gewijzigd (vervallen per 1 januari 2014).

5 Wet van 2 oktober 2013, houdende regels met betrekking tot het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijke verkeer en in het rechtsverkeer (Wet gebruik Friese taal), *Stb.* 2013, 882 (inwerkingtreding per 1 januari 2014).

kan worden opgeroepen). Dat de tussenkomst van een tolk verre van ideaal is, bleek dit na-jaar nog bij de zogenoemde 'Zwarte Pieten-zaak' (blokkeerfriezen), toen een van de verdachten emotioneel de zittingszaal verliet omdat de Friese tolk niet in staat bleek haar laatste woord simultaan te vertalen.⁶

Het bordje naast de ingang van de zittingszaal heeft weinig praktische betekenis (meer). De verdachte die het bordje passeert en zich, terwijl hij de zittingszaal binnenloopt, realiseert dat hij eigenlijk wel Fries zou willen spreken, mag er bij de huidige stand van zaken niet zonder meer op rekenen dat hij zijn recht ook daadwerkelijk kan uitoefenen. De schaalvergroting van de rechtspraak draagt in de praktijk zeker niet bij aan het levend houden van de tweede Rijkstaal. In wezen zijn we weer terug bij de rechter die op de zitting tegen de verdachte die Fries wil spreken, zegt: 'Meneer, ik versta u niet'. Het zal dan misschien deze keer geen onwil zijn, maar voor de Friestalige verdachte zal het er waarschijnlijk toe leiden dat hij – zoals zo vaak – het hoofd buigt voor het gezag en overgaat tot het antwoorden in de Nederlandse taal.

Het recht om Fries te kunnen spreken in de rechtszaal is geen vrijblijvend recht. Uit de 'Zesde rapportage van Nederland: 2015-2018' over de naleving van het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (juni 2019), kan worden afgeleid dat Nederland volgens het Comité van Experts uit de vijfde monitoringcyclus tekortschiet waar het betreft de naleving van het genoemde Handvest. Er is blijkbaar slechts één beëdigde tolk Fries beschikbaar en er zijn (met name op de zittingslocaties buiten Fryslân) te weinig rechters, officieren van justitie en griffiemedewerkers die de Friese taal voldoende beheersen

(terwijl er wel 'Friese zaken' door hen worden behandeld). Ik citeer:

*'According to the information received from the Dutch authorities, Frisian may be used both before the Court of North Netherlands and before the Arnhem-Leeuwarden Court of Appeal. The Committee of Experts was, however, informed by the representatives of the speakers that it is increasingly difficult to speak Frisian before courts, when cases are assigned to the two locations of the Court of North Netherlands outside Leeuwarden, in Groningen or Assen, or to courts in Zwolle and Almelo. Since there is still only one certified interpreter for Frisian and in the absence of Frisian-speaking lawyers, judges, prosecutors and other staff, the trial takes place in Dutch. The Dutch authorities informed the Committee of Experts that criminal cases should, with very rare exceptions, be tried in Leeuwarden; however, due to the agenda of the judges and the specialization, some cases are tried in Groningen or Assen. The existence of only one interpreter is recognized as problematic, and the courts, interpreters' associations and Frisian organisations are making efforts to solve this issue. The Committee of Experts was also informed that the Ministry of Justice and the Council for Judiciary are monitoring the use of Frisian in courts and will prepare a report on this topic. In light of the information above and bearing in mind that the current situation does not guarantee the right to use Frisian before courts in practice, the Committee of Experts must revise its conclusion and consider the undertaking partly fulfilled. The Committee of Experts encourages the Dutch authorities to take practical steps to ensure the right to use Frisian before courts.'*⁷

De oplossing van het taalprobleem is vanzelfsprekend niet het bordje 'Jo haww it rjocht ...' van de muur te schroeven. Ook hoeft de klok niet te worden teruggedraaid. Ik pleit dan ook niet voor schaalverkleining van de rechtspraak. Wat mij wel belangrijk lijkt, is dat de

6 De *Telegraaf*, 26 september 2019: Jenny Douwes over tolk: 'Kon niet eens mijn verhaal doen'; *Leeuwarder Courant*, 26 september 2019: Douwes boos op tolk bij blokkeerfriezen-proces ('Douwes sprak in het Fries en de vertaler kon haar geregeld niet volgen, tot frustratie van Douwes. "Ik wil binnen de grenzen van de wet een vrije Fries kunnen zijn", merkte ze op het einde op.')

7 Zesde rapportage van Nederland: 2015-2018. Onder art. 15 lid 1 Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden (Straatsburg, 5 november 1992), Juni 2019, p. 39.

«NBSR»

zittende en staande magistratuur zich bij de toewijzing/verdeling van zaken bewust is van het feit dat het Fries de tweede Rijkstaal is en dat er in Fryslân veel mensen zijn die hun identiteit mede ontlenen aan het feit dat zij Fries zijn en Fries spreken. Er zullen meer tolken moeten komen, maar wat nog veel meer zoden aan de dijk zet is het opleiden van rechters etc. in (het verstaan van) de Friese taal. Is het teveel gevraagd om (zoals dat eerder ook gold) in de functievereisten van rechters, officieren van justitie en griffiemedewerkers die in Fryslân (willen gaan) werken op te nemen dat zij toch ten minste beschikken over een passieve beheersing van de Friese taal? De kosten van de cursus kunnen geen beletsel zijn.⁸

Het recht om de eigen taal te mogen spreken, is een groot goed. Dat geldt voor iedereen, en dus ook voor de Friezen. Er is al veel gewonnen wanneer de (Friese) verdachte die in de provincie Fryslân terecht moet staan, bij aanvang van de behandeling van zijn zaak van de rechter – bij voorkeur in het Fries – te horen krijgt dat hij Fries mag spreken. Praat mar Frysk!

Jan Boksem

⁸ Een basiscursus (10 lessen) Fries Verstaan kost bij de Afûk op dit moment € 130,50.